

**amnesty
international**

Dansk Afdeling
Gammeltorv 8, 5. sal
1457 København K

Tlf.: 33 45 65 65
Fax: 33 45 65 66
E-mail: amnesty@amnesty.dk
Web: www.amnesty.dk
Giro: 4078470

København, den 7. juni 2007

Voldtægts ofre har krav på retfærdighed og juridisk oprejsning

Hvis man som kvinde bliver udsat for et seksuelt overgreb i Danmark, må man sande, at der kun er ganske lille sandsynlighed for, at sagen kommer for en domstol. Særligt hvis overgrebet er begået af en bekendt, ven, partner eller tidligere partner, hvilket er størstedelen af voldtægterne.¹ Der er en bestemt type forbrydelse begået mod kvinder, der i vid udstrækning i praksis er straffri. Danmark lever derfor stadig ikke op til sine menneskeretlige forpligtelser til at beskytte kvinder mod voldtægt, efterforske forbrydelserne, retsforfølge og fremme kvinders rettigheder. Amnesty mener, det er både muligt og nødvendigt at forbedre voldtægts ofres retssikkerhed yderligere i Danmark – uden at kompromittere den anklagedes rettigheder.

Mørketallet for det reelle antal voldtægter ligger ifølge nogle undersøgelser mellem 5.000 og 10.000 voldtægter årligt,² mens den seneste prævalensundersøgelse fra Justitsministeriet anslår, at 2000 kvinder årligt oplever sig udsat for tvangssamleje eller forsøg herpå.³ Hvert år anmelder omkring 500 voldtægt til politiet. Omkring 200 af de anmeldte voldtægtssager forbliver uopklarede, hovedsageligt fordi det ikke er muligt at finde en gerningsmand. De resterende 300 anmeldelser ender typisk med, at en mand bliver sigtet for forbrydelsen.⁴ Men heraf kommer omkring to tredjedele af sagerne aldrig længere end til anklagemyndighedens bord – de kommer ikke for retten. De ender med 'påtaleopgivelse'. I de fleste af disse sager vurderer anklagemyndigheden, at der ikke er tilstrækkeligt bevis for domfældelse af manden. De bliver afsluttet på 'bevisets stilling'.⁵

¹ Laudrup & Rahbæk (2006): *Var det voldtægt? - En undersøgelse af menneskerettigheder og voldtægtssager i Danmark*, Center for Voldtægts ofre, Rigshospitalet; samt årsrapporter fra Center for Voldtægts ofre, Rigshospitalet (2005), (2006) samt Sidenius & Sten Madsen (red.) (2004): *Center for Voldtægts ofre. Status 2000-2004 & Årsrapport 2003*, Center for Voldtægts ofre, Rigshospitalet

² Hallmann (1997): *Tilbydes voldtægts ofre i Danmark en psykologisk hensigtsmæssig behandling?*, Psykologisk Skriftserie, Aarhus Universitet, vol. 22(1)

³ Balvig & Kyvsgaard (2006): *Vold og overgreb mod kvinder. Dansk rapport vedrørende deltagelse i International Violence Against Women Survey (IVAWS)*, Københavns Universitet/Justitsministeriets Forskningsenhed

⁴ Ibid.

⁵ Laudrup & Rahbæk (2006): *Var det voldtægt? - En undersøgelse af menneskerettigheder og voldtægtssager i Danmark*, Center for Voldtægts ofre, Rigshospitalet

Manglende juridisk oprejsning til voldtægts ofre – et brud på menneskerettighederne

Flere grundlæggende menneskerettigheder kommer i spil i voldtægtssager. Borgerne har en grundfæstet ret til retfærdig rettergang, der er lighed for loven, og princippet om, at man er uskyldig, indtil det modsatte er bevist, skal håndhæves. Mens disse regler er særligt møntet på beskyttelse af den anklagede, har også ofrene krav på at få respekteret deres menneskerettigheder.

Retten til *ikke* at blive diskrimineret – heller ikke på grund af sit køn – er én af de mest grundlæggende rettigheder, jf. bl.a. FN's Verdenserklæring om Menneskerettighederne og Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. FN's Kvindekongvention, som trådte i kraft i Danmark i 1983, giver staterne yderligere detaljeret forpligtelse til at sikre lighed mellem mænd og kvinder og forbyde diskrimination af kvinder. Konventionen pålægger blandt andet stater, der har tiltrådt konventionen, at sikre kvinder effektiv beskyttelse mod diskrimination ved de nationale domstole samt de øvrige offentlige institutioner.

FN's Generalforsamling understreger med *Erklæringen om afskaffelse af vold mod kvinder* fra 1993, at vold mod kvinder er et brud på menneskerettighederne, hvad enten det forekommer i det offentlige eller private rum.⁶ Ifølge Erklæringen om afskaffelse af vold mod kvinder er det statens ansvar at forebygge, efterforske og straffe vold mod kvinder – uanset om forbrydelsen er begået af staten eller af privatpersoner. Lever staten ikke op til dette ansvar, er der tale om et brud på menneskerettighederne. Staten er nemlig forpligtet til at *'pursue by all appropriate means and without delay a policy of eliminating violence'*.⁷ Voldtægt er en form for diskrimination af kvinder og et brud på kvinders menneskerettigheder, hvis staten forsømmer sin pligt til at yde rettidig omhu og beskytte kvinder mod seksuelle overgreb, efterforske forbrydelserne, retsforfølge og også fremme kvinders rettigheder.⁸

Desuden har ofre for seksuelle overgreb krav på ordentlig retsbeskyttelse, en retfærdig rettergang og oprejsning. Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 13 fastslår således, at *"Enhver, der krænkes i de ved denne konvention anerkendte rettigheder og friheder, skal have adgang til effektiv oprejsning for en national myndighed, uanset om krænkelsen er begået af personer, der handler på embeds vegne."*⁹ Også FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder fastslår, at staten har pligt til at sikre, at alle nyder lige beskyttelse under loven. Artikel 14 fastslår, at *"all persons shall be equal before the courts and tribunals"*.¹⁰ Kvinder, der har været udsat for voldtægt, har ret til samme retsbeskyttelse som ofre for andre former for forbrydelser. Hvis staten ikke sikrer det, vil en sådan diskriminerende behandling på baggrund af køn krænke retten til lige beskyttelse af loven.

⁶ FN's Generalforsamling (1993): Erklæringen om afskaffelse af vold mod kvinder

⁷ Ibid., artikel 4

⁸ Jf. bl.a. CEDAW - Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, adopted by the General Assembly 18 December 1979, UNTS 20378, vol. 1249, p 13, samt CEDAW Committee, General Recommendation 19, Violence against women (11th session 1992), Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Rights Treaty bodies, UN Doc. HRI/GEN/1/Rev.1 at 84 (1994), para 24 (b), samt FN's Generalforsamlings resolution 48/104 af 20. december 1993: Erklæringen om afskaffelse af vold mod kvinder, Steiner & Alston (2000)

⁹ Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, artikel 13

¹⁰ FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder, artikel 14

Amnesty mener, at den lave tiltalefrekvens for voldtægtssager i Danmark er et menneskeretligt problem, der har alvorlige konsekvenser for voldtægtsorfres adgang til juridisk oprejsning. Der er en bestemt type forbrydelse begået mod kvinder, der i vid udstrækning i praksis er straffri.

Fortolkningsrummet vedrørende 'forsæt'

Voldtægtsforbrydelsen har et iboende dilemma, som medvirker til, at netop disse sager har svære vilkår i retssystemet. Straffeloven kræver således 'forsæt', det vil sige, at gerningsmanden til en given kriminel handling har været bevidst om, at han nu begik en kriminel handling, at han havde til hensigt at begå handlingen og var bevidst om, at handlingen var strafbar.

Hvor det er indlysende enkelt at påvise, at den, som slår nogen i ansigtet, har indset, at han udøver vold, eller at det er tyveri, når han bryder ind i en andens bil og kører bort i den, så har vurderingen af, hvornår en mand rent faktisk vidste eller burde have vidst, at et samleje ikke er frivilligt fra kvindens side, traditionelt vist sig at inddrage en række ulovbestemte, uformelle overvejelser om normer for mænds og kvinders seksuelle adfærd. Det er særligt de sager, hvor parterne kender hinanden i forvejen – hvilket er størstedelen af sagerne¹¹ – der sætter dilemmaet på spidsen.

Ved 'almindelige' voldssager er betingelserne for straf opfyldt ved, at gerningsmanden har slået, og ved overfaldsvoldtægter, hvor offer og gerningsmand ikke kender hinanden i forvejen, er betingelserne for straf opfyldt ved, at voldtægtsmanden har gennemtvunget samlejet eller anden seksuel omgængelse ved anvendelse af vold eller trussel om vold eller drab o.lign. Ved selve handlingen har gerningsmanden vist, at han har haft forsæt til vold eller voldtægt. Det er uden videre klart, at gerningsmanden må have indset, at han ved at slå eller ved trusler handler mod kvindens ønske og på den måde retsstridigt har opnået et seksuelt samvær, som han ikke ellers ville have opnået.

Ved kontaktvoldtægter, hvor offer og gerningsmand har et forudgående kendskab til hinanden, mangler i en del sager de klare fysiske tegn på, at kvinden er blevet slået eller truet med vold. Det betyder, at de meget objektivt konstaterbare tegn på, at kvinden er blevet voldtaget, er fraværende. Det er ikke tilstrækkeligt til at straffe, at man kan bevise, at der har været et seksuelt samvær. Seksuelt samvær er selvsagt ikke i sig selv strafbart – det er elementet at tvang, der gør handlingen strafbar. Ved kontaktvoldtægter er der ofte enighed mellem offer og gerningsmand om, at det seksuelle samvær har fundet sted. Uenigheden opstår, hvor gerningsmanden hævder, at det seksuelle samvær var frivilligt, og at parterne var enige om at have sex med hinanden, mens kvinden siger, at det seksuelle samvær ikke var frivilligt – at hun blev truet til at have samleje og fandt sig i det af frygt for andre overgreb end det seksuelle overgreb i sig selv. Straffelovens krav om forsæt hos gerningsmanden betyder, at hvis manden troede, at han og kvinden var enige om at have sex – at kvindens deltagelse var frivillig – så har han ikke haft det fornødne forsæt til voldtægt og kan ikke straffes. For at straffe gerningsmanden skal det altså påvises, at han indså, at kvinden

¹¹ Mere end 70 % af henvendelserne om voldtægt til Rigshospitalets Center for voldtægts ofre og Center for Voldtægts ofre i Århus drejer sig om overgreb, hvor offer og gerningsmand kender hinanden i forvejen, jf. Laudrup & Rahbæk (2006): *Var det voldtægt? - En undersøgelse af menneskerettigheder og voldtægtssager i Danmark*, Center for Voldtægts ofre, Rigshospitalet samt Sidenius & Sten Madsen (red.) (2004): *Center for Voldtægts ofre. Status 2000-2004 & Årsrapport 2003*, Center for Voldtægts ofre, Rigshospitalet

gik med til det seksuelle samvær under tvang (fx af frygt for yderligere overgreb), eller *burde* have indset, at kvindens deltagelse ikke var frivillig.

Ifølge Laudrup & Rahbæk¹² tilslutter alle repræsentanter fra politi og anklagemyndighed, der deltager i denne undersøgelse, sig princippet om kvindens ret til at sige nej på ethvert givent tidspunkt ved enhver given lejlighed. Men når politi og anklagemyndighed skal bevise, at et strafbart forhold er begået, bliver dette princip alligevel udfordret. I vurderingen af, hvornår en mand burde have vidst, at sex ikke var frivilligt fra kvindens side, træder en række nuancer frem, der kommer til at handle om, hvilke forventninger, der ligger i bestemte situationer, og især hvilke forventninger, der er til kvinden. Visse hændelser tæller i hvert fald ikke *for*, at manden skulle have vidst, at der var tale om tvungen sex. For eksempel hvis kvinden op til hændelsen har flirtet, lagt op, er gået frivilligt hjem med manden, eller hvis de har haft seksuelt samvær ved en tidligere lejlighed. Det kan således svække kvindens sag – og mulighed for at få sagen ført ved en domstol – hvis sagsbehandlerne finder, at man ikke kan sige med den fornødne sikkerhed, at manden *burde have indset*, at kvinden ikke ønskede, at have sex med ham. Manden var så at sige på grund af hendes 'forsømmelse' (udfordrende påklædning eller opførsel) i en undskyldelig vildfarelse.

Som en kriminalbetjent i undersøgelsen forklarer: "...når man så går ud og snakker med vidner, så har hun danset rundt på bordene og smidt det meste af tøjet ude på et værtshus. Det berettiger jo ikke til, at hun bliver voldtaget. Men langt hen ad vejen har hun jo med sin opførsel stillet nogle formodninger eller forhåbninger op hos de her mandfolk".¹³

Det bliver i vidt omfang op til den enkelte kriminalbetjents beskrivelse i sagsakterne om hvorvidt, offer / gerningsmand fremstår troværdigt, og op til den enkelte politijurist hos anklagemyndigheden at vurdere, om man må formode, at manden netop har været i undskyldelig vildfarelse. Deres vurderinger og skøn får helt afgørende betydning for sagernes vej gennem systemet – og resultatet er i de fleste tilfælde, at de vurderer, at sagen skal henlægges.

Som et eksempel på fortolkningsrummet hos anklagerne i forhold til, hvornår en mand forventes at indse, at kvindens deltagelse i seksuelt samvær ikke er frivillig, kan næves vurderingen af kvindens gråd. Som begrundelse for at henlægge en sag om partnervoldtægt skriver en anklager i sin slutskrivelse til kvinden: "*De har endvidere forklaret, at De hverken gjorde modstand eller sagde noget, idet De dog græd*" (Slutskrivelse, hvorved anklagemyndigheden henlægger sagen uden tiltalerejsning). Her er gråd altså for anklageren ikke en vægtig type modstand, mens en anden anklager i samme undersøgelse på et generelt plan understreger, at han personligt ville føre en sag med gråd: "*hvis hun græder, så burde den bevismæssigt være i hus.*"¹⁴ Disse eksempler antyder, at der kan være sådanne variationer i tiltalepraksis, at det rejser et retssikkerhedsmæssigt problem.

¹² Laudrup & Rahbæk (2006): *Var det voldtægt? - En undersøgelse af menneskerettigheder og voldtægtssager i Danmark*, Center for Voldtægtsofre, Rigshospitalet

¹³ Ibid., s. 91

¹⁴ Ibid. s. 79

Mangel på formaliseret vurdering af ulovbestemte og uformelle overvejelser

Når man accepterer, at der overhovedet kan være situationer, hvor en normalt fungerende og registrerende mand kan være i en undskyldelig vildfarelse om, at den kvinde, som han har seksuelt samvær med, i virkeligheden ikke har lyst, men går med til det for at undgå vold og mishandling, er det vigtigt, at de forhold, som taler for, at han var *i god tro* – og derfor ikke skal straffes – underkastes en formaliseret vurdering og objektiveres mest muligt, således at man sikrer en vurdering, som ikke hviler på den enkelte politimands eller anklagers personlige opfattelse af, hvornår en kvinde selv må bære ansvaret for, at en mand fejlagtigt har ment sig inviteret til seksuelt samvær.

I forbindelse med troværdighedsvurderinger i sager om voldtægt er det i øvrigt yderst bemærkelsesværdigt, at der blandt ofre for voldtægt begået af en ekspartner, partner eller en bekendt bliver registreret fysiske skader hos mere end halvdelen af kvinderne.¹⁵ Tilstedeværelsen af objektive skader efter vold betyder, at det ikke er korrekt, når man som begrundelse for, at så stor en andel af disse sager ender med påtaleopgivelse og ikke kommer for retten, henviser til, at der næsten altid er tale om 'påstand mod påstand-sager' – uden tekniske beviser.

Amnesty anerkender, at bevisvurderingen for politi og anklagemyndighed i nogle sager kan være vanskelig. Særligt i de voldtægtssager, hvor kvinden og manden kender hinanden i forvejen risikerer man, at politiets og anklagemyndighedens sagsbehandlere baserer deres afgørelser på en række ulovbestemte, uformelle overvejelser om normer for mænds og kvinders seksuelle adfærd. Resultatet er, at størstedelen af voldtægtssagerne ikke bliver prøvet ved domstolene. De bagvedliggende overvejelser for afgørelserne er i dag ofte uigennemskuelige, netop fordi sagerne i så højt et omfang ender med påtaleopgivelse – uden detaljeret begrundelse for afgørelsen og uden mulighed for den gennemsigtighed i vurderingen, som en retssag giver. Sagsbehandlernes vurdering og objektive skøn af, hvad der er et 'sandsynligt seksuelt overgreb' og 'troværdige forklaringer' får i voldtægtssager helt afgørende betydning for sagernes vej gennem systemet. Og som praksis er i Danmark betyder det desværre, at alt for få voldtægtssager for retten. Danmark lever derfor ikke op til sine menneskeretlige forpligtelser om at beskytte kvinder mod voldtægt, efterforske forbrydelserne, retsforfølge de ansvarlige og yde ofrene kompensation.

Amnesty mener derfor, der er brug for mere gennemsigtighed i politiets og retssystemets håndtering af voldtægtssager, hvis Danmark reelt skal forbedre voldtægtsorfes retsstilling og deres mulighed for juridisk oprejsning.

¹⁵ Rigspolitchefen (1998): *Voldtægters omfang og karakter i Danmark. En undersøgelse af voldtægtsanmeldelser i 1990, 1991 og 1992*. Jf. tabel B.2.3: Registreret fysisk skade: Overfaldsvoldtægt: Forsøg på voldtægt 44 %, fuldbyrdet voldtægt 68 %; Kontaktvoldtægt: Forsøg 50 %, fuldbyrdet 61 %; Partnervoldtægt: Forsøg 83 %, fuldbyrdet 80 %.

**amnesty
international**

Positive initiativer

Samtidig bifalder Amnesty, at Danmark tidligere har iværksat en række initiativer, der har til hensigt at forbedre voldtægtsofres retsstilling. Her skal nævnes voldtægtsofres ret til bistandsadvokat, samt § 185, stk. 2 i retsplejeloven, der begrænser bevisførelse i retten om kvindens tidligere seksuelle adfærd. Voldtægtscentre i de største byer, hvor voldtægtsofre blandt andet kan få medicinsk og psykologisk hjælp, og som samtidig kan sikre spor til brug for efterforskningen, er også vigtige tiltag. Desuden bifalder Amnesty, at Center for Voldtægtsofre på Rigshospitalet underviser elever på Politiskolen. Også løbende indberetningsordninger til Rigsadvokaten vedrørende voldtægtssager har bidraget positivt til viden om feltet, og det skal også nævnes, at Ligestillingsministerens ”Handlingsplan til bekæmpelse af mænds vold mod kvinder og børn i familien 2005-2008” indeholder afsnit om seksuel vold. Der findes dog ingen særskilt handlingsplan for seksuelle overgreb.

AMNESTY INTERNATIONALS ANBEFALINGER

Amnesty har følgende anbefalinger til forbedring af retsstillingen for kvinder udsat for seksuelle overgreb i Danmark:

1) Amnesty anbefaler, at flere voldtægtssager kommer for retten, så der i højere grad forekommer domstolsprøvelse af offers og anklagedes forklaringer.

Den store andel af anmeldte voldtægter, der ikke kommer for retten i Danmark, er et menneskeretligt problem. Når en særlig forbrydelse i overvejende grad bliver begået mod kvinder og kun sjældent fører til tiltale og dom er der tale om diskrimination af kvinder og en begrænsning i deres mulighed for at få en retfærdig behandling (effektive retsmidler) af deres sag. Især kontakt- og partnervoldtægterne får sjældent adgang til retssalen.

Voldtægtsforbrydelsens særlige karakter gør troværdighedsvurderinger af offer og anklagedes forklaringer særligt vigtige for afgørelsen. Amnesty anbefaler derfor, at disse vanskelige vurderinger flyttes ind i retssalen. Voldtægtsforbrydelsens særlige nuancerede, seksuelle karakter nødvendiggør, at de ulovbestemte og uformelle vurderinger af kvindens og mandens troværdighed mv. bliver afprøvet ved domstolen. Det skal selvsagt ikke være sådan, at alle mulige og umulige sager per automatik skal føre til retssag. En af hjørnestenene i det danske retssystem skal stadig være hensynet til at sikre den anklagedes ret til retfærdig rettergang. Men både offer og den anklagede har krav på retfærdig rettergang, og det ene behøver ikke udelukke det andet. Når en sag bliver rejst, bliver beslutningsgrundlaget for afgørelsen uddybet, hvilket er et hensyn, der selvsagt kan tjene til både den sigtedes og forurettedes fordel. Både kvinden og manden får lejlighed til at forklare sig. Det bliver så op til domstolen at vurdere, hvorvidt eksempelvis en forklaring fra kvinden under strafansvar som vidne vil være tilstrækkelig til domfældelse. Men vurderingen bør ske i fuld åbenhed ved retten, så borgerne har mulighed for at gå afgørelsen efter i sømmene.

2) Amnesty anbefaler, at der bliver sikret mere gennemsigtighed i myndighedernes vurderinger af mandens og kvindens forklaringer, fordi netop disse uformelle og ulovbestemte vurderinger ofte gør udslaget i voldtægtssager. Begrundelserne for påtaleopgivelse skal være detaljerede.

Alene muligheden for, at vurderinger af mandens og kvindens forklaringer og disses troværdighed kan foregå mellem politi og anklagemyndighed uformelt, er problematisk for borgernes retssikkerhed. En måde at imødegå denne risiko er en fuldstændig adskillelse mellem politiet og anklagemyndigheden. Det vil også øge tiltroen til Statsadvokaternes uvildighed i de mange afvisninger af klager over voldtægtssager, der ikke kommer for retten. Den nyligt gennemførte reform af politi og anklagemyndighed førte dog ikke til ændring af det danske retssystems specielle opbygning og førte dermed ikke til vandtætte skotter mellem politiet og anklagemyndigheden.

Amnesty anbefaler derfor, at der bliver sikret mere gennemsigtighed i vurderinger af særligt mandens og kvindens forklaringer og disses troværdighed, fordi netop disse uformelle og ulovbestemte vurderinger ofte gør udslaget i voldtægtssager. Det må være et minimumskrav, når så mange afgørelser ender som påtaleopgivelse, at borgerne skal kunne gennemskue, hvad der ligger

til grund for afgørelsen. Det er særligt nødvendigt, fordi ulovbestemte og uformelle troværdighedsvurderinger af kvindens og mandens forklaringer kan være udslagsgivende for, om en sag bliver sluttet eller ej. Når anklagemyndigheden vælger *ikke* at rejse tiltale, bør der således argumenteres mindst lige så detaljeret for, hvorfor anklagemyndigheden *ikke* gennemfører sagen, som når der argumenteres for at rejse en sag.

3) Amnesty anbefaler specialisering af politi, anklagere og dommere, så færre aktører får større ekspertise og viden om seksuelle overgreb.

Amnesty anbefaler en decideret specialisering af politi, anklagere og dommere, så færre aktører får større ekspertise og viden om seksuelle overgreb. De igangværende reformer inden for politi og retsvæsen er oplagt anledning til at nedsætte specialiserede enheder der, ligesom for eksempel ved forbrydelser mod børn, kan afprøve og iværksætte for eksempel særlige afhørings- og efterforskningsmetoder, der tager særligt hensyn til forbrydelsens karakter. Uddannelse og specialisering vil medvirke til at optimere erfaring, viden og kompetencer hos de professionelle.

4) Amnesty anbefaler etablering af indberetningsordning af alle sluttede sager med forklaring på, hvorfor der ikke bliver rejst tiltale.

Amnesty anbefaler, at der bliver etableret en midlertidig indberetningsordning af alle sluttede sager med forklaring på, hvorfor der ikke bliver rejst tiltale. På den måde bliver det muligt at tilvejebringe sammenlignelig viden som grundlag for mulige forbedringer af retssystemets måde at håndtere voldtægtssager på. Det er samtidig en måde at sikre ensartethed og kontrol mellem politikredsene og giver mulighed for at sammenligne sager, der bliver vurderet og fortolket forskelligt af de mange involverede aktører. Samtidig anbefaler Amnesty, at myndighederne systematisk monitorerer området for seksuelle overgreb for at sikre, at nye og eksisterende tiltag virker og også er en del af den daglige praksis i politikredsene.